

МЕТОДОЛОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК МОДУС МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Засобами логіки комунікації історичних логік і методології історико-філософської міжкультурної комунікації аналізується культурна предикація як концепт історико-філософського дискурсу. Звертається увага на функціонування культурної предикації в контексті методологічної комунікації як інформаційної взаємодії конкуруючих методологій, їхніх інструментів і стратегій. Здійснюється конкретний аналіз ситуації застосування методологічної комунікації в межах історико-філософської комунікації як різновиду міжкультурної комунікації. В результаті методологічний і процесуальний дискурси історії філософії постають складниками специфічного історико-філософського комплексу.

Ключові слова: культурна предикація, міжкультурна комунікація, методологічна комунікація, історико-філософська комунікація, методологія історії філософії як міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми. Методологічна комунікація – це власний концепт автора статті й тому вперше формулюється ним як проблема дослідження. Вона входить у ширший контекст – міжкультурну комунікацію та конкретизується в її межах в історико-філософській комунікації.

Аналіз останніх досліджень. Якщо міжкультурна комунікація у сфері науки, зокрема в галузі наукової історії, досліджувалася Познанською методологічною школою, передусім В. Вжосеком і Е. Доманською, то методологічна й історико-філософська комунікація, будучи власними концептами автора статті, досліджується вперше.

Формулювання мети і постановка проблеми. Мета статті – дослідження методологічної комунікації як різновиду міжкультурної комунікації в контексті історико-філософської комунікації. Звідси її завдання – проаналізувати методологічну й історико-філософську комунікацію як різновиди міжкультурної комунікації, комунікативну взаємодію між ними на підставі культурної предикації.

Виклад основного матеріалу. Вихідними принципами розуміння методологічної комунікації є поняття «культурний конструктивізм», «культурний релятивізм» і «культурна предикація». Культурний конструктивізм як конструювання культурної реальності та культурний релятивізм як конструкт актуальної культури реалізуються через процедуру культурної предикації та синтезуються в ній.

Ідея культурного приписування і культурного перекладу синтезується в концепті культурної предикації. Культурна предикація – це міжкультурна комунікація, приписування мови, логіки і методології актуальної культури досліджуваній історичній культурі та водночас переклад з мови історичної культури на мову актуальної культури, інтерпретація історичної культури, авторефлексія актуальної культури.

Культурна предикація – міжкультурна комунікація, що має два значення. З одного боку, міжкультурна комунікація – це процес вербального і невербального спілкування групи людей, які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, послуговуються різними ідіоетнічними мовами, відчують лінгвокультурну інакшість свого партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку [див.: 1, с. 277]. А з іншого боку, міжкультурна комунікація – це наука, яка вивчає особливості вербального і невербального спілкування людей, що належать до різних національних та лінгвокультурних спільнот. Об'єкт міжкультурної комунікації – спілкування представників різних національних і лінгвокультурних спільнот, а предмет – прийняті у національних спільнотах мовні стереотипи і норми поведінки, стандарти спілкування, певні сценарії культурної поведінки, усталені моделі сприйняття та оцінювання речей і явищ, соціально унормовані звички, традиції, ритуали, дозволи, заборони тощо [див.: 2, с. 9].

Міжкультурна комунікація – інтегрована наукова галузь, яка передбачає залучення для її потреб категорій, що сформувалися в інших, суміжних науках, таких як «нація», «народ», «етнос», «ментальність», «національний стереотип», «прототип», «архетип», «символ», «культурний код», «національна картина світу». «концептосфера нації» тощо. Для міжкультурної комунікації ці категорії, на відміну від інших наук, є засобами виявлення і дослідження специфіки вербального і невербального спілкування представників різних національних і лінгвокультурних спільнот [див.: 2, с. 21].

Завдання міжкультурної комунікації – формування міжкультурної компетентності, знань про різні народи і культури з метою уникнення міжетнічних та міжкультурних конфліктів і створення комфортних умов спілкування у різних сферах та життєвих ситуаціях [див.: 2, с. 10].

Головний у міжкультурній комунікації – культурологічний аспект. Він описується і розкривається через поняття «культура», «культурний код», «культурний контекст» і «діалог культур». Із перспективи міжкультурної комунікації, культура – це успадковані й усталені норми соціальної практики людей, що належать до певних національних або етнічних спільнот [див.: 2, с. 11]. Людина як соціальна істота функціонує в умовах антропологічної культури. Антропологічна культура – це система символів, героїв, ритуалів, звичаїв, вірувань, традицій, цінностей певної національної чи етнічної спільноти [див.: 3, с. 154].

Особливості соціокультурної діяльності наслідуються, зберігаються і пізнаються через систему культурних кодів. Культурний код – це спосіб, яким конкретна культура рубрикує, категоризує, оцінює навколишній світ [див.: 2, с. 11]. Культурний код реалізується в культурному контексті. Культурний контекст – це суспільно-історичне середовище, в якому реалізується, сприймається і функціонує система прийнятих у суспільстві культурних фактів і цінностей. Якщо культурний код є засобом матеріалізації культурних уподобань і звичок, то культурний контекст – місцем і часом, неподільним континуумом, який зумовлює та забезпечує життя культури [див.: 2, с. 12].

У міжкультурній комунікації найважливішу роль відіграє контактування, діалог культур. Діалог культур – це взаємодія культур у процесі міжкультурної комунікації, оволодіння іноземними мовами тощо, яка забезпечує взаємозбагачення лінгвокультурних спільнот, які контактують [див.: 2, с. 11]. Міжкультурна комунікація характеризується тим, що її учасники у прямому контакті використовують засоби мовного коду з культурно специфічними смислами, а також стратегії і тактики спілкування, які відрізняються від тих, якими вони послуговувалися всередині однієї й тієї ж культури [див.: 1, с. 277].

Культурні відмінності у системах цінностей різних лінгвокультур слугують підставами, на яких базується типологія культур у розумінні міжнародної і міжетнічної взаємодії. Вони можуть бути описані за допомогою таких операційних параметрів, як виміри культури. До найважливіших вимірів культури, за якими відрізняються типи культур, належать: 1) вузькоконтекстуальність – ширококонтекстуальність; 2) індивідуалізм – колективізм; 3) дистанція влади; 4) уникнення невизначеності; 5) маскуліність – фемінітет [див.: 3, с. 154; 2, с. 226].

Звідси типи культур за контекстною спрямованістю; за спрямованістю мети діяльності; за дистанцією влади, за ставленням до невизначеності та за гендерною ознакою.

Серед типів культур за контекстною спрямованістю виокремлюють вузькоконтекстні та ширококонтекстні. Вузькоконтекстна культура – це тип національної культури, у якій інформацію в процесі комунікації передають у максимально вербалізованій експліцитній формі. До таких культур належать американська, британська, німецька, швейцарська тощо. Культури вузького контексту більш прямолінійні, інформативно достатні, оскільки все, що потрібно сказати, в них повідомляють за допомогою мови [див.: 3, с. 156; 2, с. 227-228].

Ширококонтекстна культура – це тип національної культури, в якій інформація, що передається у процесі комунікації, есплікується лише з урахуванням найширшого культурологічного й найближчого ситуативного контексту. До таких культур зараховують японську, китайську і корейську. Названі культури для досягнення повного порозуміння потребують знання всього контексту спілкування, не лише ситуативного, тобто дискурсивного, а й культурно-історичного, релігійного, філософського, ідеологічного тощо. Лише мовне спілкування без зважання на невербальні особливості комунікації в цих культурах може бути ненадійним [див.: 2, с. 228; 3, с. 156].

Серед типів культур за спрямованістю мети діяльності розрізняють індивідуалістські й колективістські. Індивідуалістська культура – це тип національної культури, заснований на світоглядній позиції переважання індивідуальних інтересів, свобод і незалежності, першочергового значення особистості у досягненні поставленої мети. В індивідуалістських культурах, наприклад, США, Німеччина, Австрія, Велика Британія, Канада, Нідерланди, Нова Зеландія тощо зв'язки між людьми менш важливі, ніж наявність індивідуальних, ділових, творчих й інших якостей особистості, самоповага та впевненість у собі. Інтереси індивіда важливіші за інтереси групи, його погляди і вчинки незалежні від колективних переконань і вчинків. Суспільний розвиток базується на жорсткій конкуренції між індивідами всередині колективів та компаній, підприємств, організацій між собою [див.: 2, с. 229-230; 3, с. 155].

Колективістська культура – це тип національної культури, заснований на світоглядній позиції переважання інтересів колективу, громади, суспільства над індивідуально-особистісними інтересами окремих людей. У колективістських культурах, наприклад, у латиноамериканських суспільствах, країнах Близького Сходу, Китаї, Японії тощо, філософія життя будується довкола інтересів певного колективу: сімейного, сусідського, виробничого та ін. Колектив має власну ідентичність, за якою визначають своїх і чужих. Людину в таких спільнотах оцінюють залежно від здатності налагоджувати контакт з іншими. Невміння ладнати з людьми, егоїзм, індивідуалізм вважаються негативними рисами.

Інтереси індивіда підпорядковуються інтересам колективу, а значущість людини визначається її місцем у ньому. Рішення приймають колективно, а в тоталітарних державах колектив має право на все, навіть на контроль і втручання в особисте життя людини [див.: 2, с. 230-231]. Негативний вплив колективістської культури на комунікацію виявляється у тому, що в її представників відсутня особиста думка, вони уникають прямої конфронтації з іншими, слово «Ні» вживають рідше, замість нього переважають слова «Ми подумаємо», «Можливо, Ви маєте слушність» [3, с. 155].

За дистанцією до влади виокремлюють такі типи культур, як культури зі значною владною дистанцією і культури із незначною владною дистанцією. Культура зі значною владною дистанцією – це тип національної культури, заснований на переконанні, що наділені владою люди якісно відрізняються від маси й тому носіям владних повноважень – батькам, начальникам, старшим за віком – слід висловлювати повагу, демонструвати слухняність. У межах такої культури функціонують складні системи лінгвістичної ввічливості: різноманітні форми звертання, граматикалізовані форми ввічливості до носіїв різних владних повноважень тощо. Дітей ще в школі вчать не перебивати вчителя і не ставити йому зайвих запитань, оскільки це вважають неповагою до старших. Прикладом таких культур є азійські культури, а також культури Франції, Бельгії, Італії тощо [див.: 2, с. 232-233; 3, с. 157].

Культура із незначною владною дистанцією – це тип національної культури, якому притаманна ідеологія рівності всіх людей, підлеглі вважають себе такими самими людьми, як і їхні керівники, а тому владна й суспільна ієрархія у них сприймається як необхідна умовність. Прикладом таких культур є культури США, Канади, Австрії, а також більшість скандинавських культур. У цих культурах докладають багато зусиль для мінімізації негативних наслідків нерівності. Відкритий вираз незгоди, активне заперечення вважають комунікативними нормами [див.: 2, с. 232; 3, с. 157].

За ставленням до невизначеності виокремлюють такі типи культур як культури з високим рівнем уникнення невизначеності та культури із низьким рівнем уникнення невизначеності. Культура з високим рівнем уникнення невизначеності – це тип національної культури, в якій її носії почуваються невпевнено у невизначених, попередньо неструктурованих ситуаціях і намагаються уникати їх, виробляти різні правила, ритуали, формули тощо, що мають зберегти віру в абсолютну істину й запобігти небезпекам у майбутньому. Така культура має потребу в чітких письмових підтвердженнях, інструкціях, розкладах, графіках, усьому тому, що має забезпечити її дієздатність і життєздатність. До такого типу культур належать культури Португалії, Греції, Перу, Японії, Німеччини та інших країн [див.: 2, с. 233; 3, с. 157].

Культура з низьким рівнем уникнення невизначеності – це тип національної культури, в якій її носії схильні до ризику в незнайомих ситуаціях і цінують ініціативу, гнучкість у прийнятті рішень, інноваційність мислення загалом. Вони легше сприймають непередбачувані події й ставляться до них як до пригод або експериментів. До країн із таким типом соціальної культури належать Швеція, Данія, Норвегія, Ірландія, Фінляндія, Нідерланди, США та інші [див.: 2, с. 233; 3, с. 157-158].

Нарешті, серед типів культур за гендерною ознакою виокремлюють маскулінні культури та фемінні. Маскулінна культура – це тип національної культури, заснований на ідеології соціальної нерівності між чоловіками і жінками, за якою провідну соціальну роль у суспільстві відіграє чоловіча спільнота й тому в ній переважають відповідні риси національного характеру. Прикладами маскулінної культури є культури Австрії, Великої Британії, Венесуели, Німеччини, Греції, Ірландії, Мексики, Швейцарії, Філіппін, Японії. У цих культурах домінують такі якості як сила, наполегливість, незалежність, матеріальний успіх, відкритість. Культури таких країн передбачають чітку диференціацію у вихованні хлопчиків і дівчаток. Відповідно до виховного ідеалу, хлопчиків вчать бути сильними, рішучими і наполегливими, а дівчаток – лагідними і турботливими. В окремих країнах саме із цією метою функціонують чоловічі й жіночі гімназії, ліцеї, школи тощо [див.: 2, с. 234-235].

Фемінна культура – це тип національної культури, заснований на ідеології соціальної рівності між жінками і чоловіками, за якою провідна соціальна роль у суспільстві належить як жіночій, так і чоловічій спільноті й тому їй притаманні відповідні риси національного характеру. До фемінних культур зараховують культури Данії, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Фінляндії, Чилі, Швеції. У названих культурах найбільше цінують емоційні зв'язки, піклування про членів суспільства. Чоловіки у цих країнах не повинні бути напористими. Вони зазвичай беруть активну участь у вихованні дітей. У цих культурах популяризують співчуття невдахам, запобігання конфліктам [див.: 2, с. 235-236].

Міжкультурна комунікація характеризується національними особливостями комунікативної поведінки. Ці особливості в сукупності формують комунікативний (міжкультурний) стиль життя. Комунікативний стиль – це індивідуальна чи колективна форма комунікативної поведінки людини й лінгвокультурної спільноти, яка виявляється у процесі спілкування. Для нього притаманне використання характерних вербальних і невербальних засобів залежно від прагматичних настанов мовців і національної специфіки комунікативного дискурсу [див.: 2, с. 240].

Основними міжкультурними стилями комунікації вважаються: 1) прямий і непрямий; 2) розгорнутий і згорнутий; 3) особистісний і контекстуальний, або суспільно зорієнтований; 4) інструментальний та афективний. Комбінації цих стилів наявні у кожній культурі, але здебільшого котрийсь із них переважає.

Прямий і непрямий комунікативні стилі виокремлюють на підставі того, наскільки прямолінійно і відкрито мовець висловлює свої наміри. Прямий комунікативний стиль передбачає максимально повне формулювання думок і намірів безпосередньо за допомогою мови. Він характерний для таких культур, як американська, британська, австралійська, німецька, ізраїльська тощо [див.: 2, с. 241].

Непрямий стиль комунікації характеризується опосередкованим виразом думки, яку формулюють переважно натяками, активно застосовуючи невербальні засоби комунікації. Цей стиль притаманний азійським й іншим ширококонтекстуальним культурам, у яких дуже цінують ввічливість і гармонію стосунків.

Розгорнутий і згорнутий комунікативні стилі розрізняють за ознакою складності й варіативності вербальної диференціації. Розгорнутий стиль комунікації – це стиль, основою якого є розгорнутий код, який включає комплекс різноманітних мовних засобів для максимально повного виразу інформації. Араби, афроамериканці, народи Близького Сходу значною мірою зберігають традиції розгорнутого стилю комунікації, в якому цінують яскраву образність, метафоричність, красномовність, що є ознакою поваги до співрозмовника й самого процесу спілкування [див.: 2, с. 243-244].

Згорнутий, або лаконічний, стиль комунікації – це стиль, основою якого є обмежений код, який передбачає обов’язковий невербальний супровід, паузи і мовчання. Він притаманний здебільшого ширококонтекстним культурам, де невербальні засоби передачі інформації зазвичай важливіші, ніж вербальна комунікація [див.: 2, с. 243, 245].

У цьому контексті виокремлюють також точний комунікативний стиль. Точний стиль комунікації – це стиль вузькоконтекстних культур, у якому все сказане сприймається буквально, й тому має бути чітким. Для такого стилю метафоричність і багатозначність – не прикраса, а значна перешкода.

Точний стиль комунікації близький за змістом до грецького поняття «кількісна максима» у спілкуванні. Воно означає, що особа має надавати ні більше, ні менше інформації, ніж це потрібно. Цей комунікативний стиль більшою мірою характерний для спілкування американців та європейців, і загалом є надбанням розвитку цивілізації [див.: 2, с. 245].

Особистісний і суспільно зорієнтований комунікативні стилі виокремлюють на підставі того, що є пріоритетним у комунікації, – вияв самодостатності особистості мовця чи збереження соціальних цінностей. Особистісний стиль комунікації властивий індивідуалістським культурам, у яких навіть на рівні мовної свідомості підсилюється роль особистості, Я-ідентичності, Я-цінності, а не колективу. Тому визначальний чинник у ньому – не соціальний статус людини у суспільстві, а її особистісні якості: освіченість, здібності, розум, талант, мораль і т. ін. [див.: 2, с. 246].

Суспільно зорієнтований стиль комунікації, навпаки, на перший план висуває соціальний статус людини у суспільстві, її соціальні цінності. Залежно від цього в різних етнічних і національних мовах існують спеціальні засоби, якими увиразнюються соціальну ієрархію конкретних суспільств [див.: 2, с. 247].

Інструментальний та афективний комунікативні стилі розрізняють на підставі пріоритетності ключових завдань і внутрішньої організації комунікативного акту. Інструментальний стиль комунікації прямо зорієнтований на мовця як засіб, прилад, інструмент, від якого залежить успішність комунікації. Це стиль самоствердження особистості мовця у процесі комунікації, який заради досягнення бажаної остаточної мети спілкування застосовує весь мовний арсенал комунікативного впливу на співрозмовника [див.: 2, с. 247]. Інструментальний стиль комунікації характерний для індивідуалістських культур [див.: 2, с. 248].

Афективний стиль комунікації зорієнтований не на особистість мовця, а на сам процес спілкування та створення відповідного емоційного тла, що має слугувати запорукою довірливих і гармонійних стосунків між співрозмовниками. Цей стиль вимагає від мовця бути дуже уважним до слухачів, обережним у доборі й виборі слів, компромісним і навіть неточним у формулюванні думок, дотримуючись при цьому правил непрямого комунікативного стилю. У ньому на перший план виступає мистецтво інтерпретації всього того, що було сказано і не сказано, малося на увазі, зрозуміле на рівні інтуїції. Афективний стиль комунікації властивий колективістським культурам [див.: 2, с. 248].

Культурна предикація як міжкультурна комунікація – міжтекстовий процес, оскільки культура – це текст. Як зазначав Ю. Лотман, «культура загалом може трактуватись як текст. Проте дуже важливо підкреслити, що це дуже складно побудований текст, який розпадається на ієрархію “текстів у текстах”, утворюючи складні переплетення текстів. Оскільки саме слово “текст” містить у собі етимологію переплетення, ми можемо сказати, що таким тлумаченням ми повертаємо поняттю “текст” його вихідне значення» [4, с. 82]. Отже, культурна предикація як міжтекстовий процес є процесом перекладу, тлумачення і розуміння, творчим процесом загалом, оскільки переклад – це насамперед творчість.

Культурна предикація у перспективі міжкультурної комунікації постає діалогом культур, діалогом дослідницької і досліджуваної, актуальної та історичної культур. На специфіку цих філософських культур накладаються специфічні риси таких національних культур, як вузькоконтекстна і ширококонтекстна, індивідуалістська і колективістська, культури зі значною і незначною владною дистанцією, культури з високим і низьким рівнем уникнення невизначеності, маскуліні й фемінні культури, що значно посилює культурний релятивізм при конструюванні

історичних та історико-філософських нарацій, заданні альтернативних реальностей минулого та їхніх інтерпретацій.

Самі ж типи культурної предикації – пропозиційний, функціональний і парадоксальний – доповнюються прямим, розгорнутим, точним, особистісним та інструментальним стилями міжкультурної комунікації, що конкретизує культурну предикацію як методологічну комунікацію, наповнює її новими, додатковими смислами.

Методологічна комунікація – це комунікація між методологічними культурами, спрямована на подолання неуніверсальності методів пізнання шляхом їх доповнення та підсилення. Вона наявна в логіці комунікації історичних логік як комунікація між суб'єктно-предикативною, пропозиційно-функціональною і дефінітивно-специфікативною структурами та комунікативній філософії історії філософії як комунікації між дефінітивною специфікацією, концептуальним конструюванням і раціональною реконструкцією.

Методологічна комунікація в історії філософії як теоретичній дисципліні постає у вигляді методології історії філософії як міжкультурної комунікації. Методологія історії філософії загалом – це вчення про специфіку, принципи і методи історико-філософського пізнання. А методологія історії філософії як міжкультурної комунікації – це теорія, що вивчає специфіку комунікації між логіками і методологіями історико-філософського дослідження, причетними до історичної та актуальної методологічних культур. Об'єкт її вивчення – історико-філософська комунікація. Це інформаційна взаємодія різноманітних філософських концептів, концепцій і теорій окремих філософів, певних філософських шкіл, напрямів, течій, традицій, а також таких форм виявів філософії в культурі, як теоретична, есеїстична і мистецька.

Методологія історії філософії як міжкультурна комунікація та історико-філософська комунікація співвідносяться як рефлексія над історико-філософським процесом і сам історико-філософський процес, утворюючи специфічний історико-філософський комплекс.

Висновки та перспективи розвитку напряму дослідження. Методологічна комунікація слугує дискурсивною платформою для можливої комунікативної взаємодії між конкуруючими та альтернативними методологіями. Через комунікацію вона нейтралізує їхню неуніверсальність, підсилюючи й доповнюючи їх. Це відкриває нові перспективи для методологічних пошуків.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. К. : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
3. Семенюк О.А., Парашук В.Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посібн. К. : ВЦ «Академія», 2010. 240 с.
4. Лотман Ю. М. Семиосфера. СПб. : Искусство-СПБ, 2000. 704 с.

References

1. Bacevych, F. S. (2009). *Osnovy komunikativnoyi lingvistyky: pidruchnyk*. [Basis of Communicative Linguistics: Textbook] K. : VCz «Akademiya». 376 s.
2. Manakin, V.M. (2012). *Mova i mizhkul'turna komunikaciya: navch. posib*. [Language and Intercultural Communication: Handbook] K. : VCz «Akademiya». 288 s.
3. Semenyuk, O.A., Parashhuk V.Yu. (2010). *Osnovy teorii movnoyi komunikaciyi: navch. posibn*. [Basic Theories of Lingual Communication: Handbook] K.: VCz «Akademiya». 240 s.
4. Lotman, Yu. M. (2000). *Semy'osfera*. [Semiosphere] SPb. : Yskusstvo-SPB.

Summary

Hnatiuk Ya. Methodological Communication as a Mode of Intercultural Communication.

The means of the logic of the historical logic communication, as well as the methodology of historical and philosophical intercultural communication, have been analyzed through a cultural predicate as a concept of historical and philosophical discourse. Attention is drawn to the function of cultural prediction in the context of methodological communication as an information interaction of competing methodologies, their tools and strategies. There has also been carried out the concrete analysis of the methodological communication situation within the limits of historical and philosophical communication as a kind of intercultural communication. As a result, methodological and procedural discourses of the history of philosophy appear as components of a specific historical and philosophical complex.

Keywords: cultural predication, intercultural communication, methodological communication, historical and philosophical communication, methodology of the history of philosophy as intercultural communication.